

6. IPBES (Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services). (2019). *Global assessment report on biodiversity and ecosystem services*.⁴ IPBES secretariat. <https://ipbes.net/global-assessment>
7. Millennium Ecosystem Assessment. (2005). *Ecosystems and human well-being: Biodiversity synthesis*. World Resources Institute.
8. Ross, S., & Wall, G. (1999). Ecotourism: Towards congruence between theory and practice. *Tourism Management*, 20(1), 123-132. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(98\)00098-3](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(98)00098-3)
9. UNWTO (World Tourism Organization). (n.d.). *Sustainable Development*. Retrieved April 5, 2025, from <https://www.unwto.org/sustainable-development>
10. Wearing, S., & Neil, J. (2009). *Ecotourism: Impacts, potentials and possibilities* (2nd ed.). Butterworth-Heinemann.

BARQAROR TURIZMNI RIVOJLANISHINI IQTISODIY AHAMIYATI VA YASHIL INFRATUZILMA RIVOJLANISHIDAGI AHAMIYATI.

Yulchiyev Asiljon Ortiqali o'g'li

Farg'ona davlat universiteti,

Iqtisodiyot fakulteti katta o'qituvchisi i.f.f.d

asilbekyulchiev@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola barqaror turizmning iqtisodiy ahamiyatini va yashil infratuzilma rivojlanishining uning samaradorligini oshirishdagi rolini tahlil qiladi. Turizm, ayniqsa kambag'al mamlakatlarda, iqtisodiy o'sish va ish o'rinlari yaratish uchun muhim sektor bo'lsa-da, barqarorlik printsiplarini joriy etmaslik ekologik muammolar va ijtimoiy noaniqliklarga olib kelishi mumkin. Maqola barqaror turizmning iqtisodiy afzalliklarini (mahalliy jamoatchiliklarning daromadga bo'lishuvi, resurslarning oqilona foydalanishi) va yashil infratuzilma (ekologik mehmonxonalar, qayta tiklanadigan energiya manbalari, axlatni qayta ishlash tizimlari) orqali sanoatning barqarorligini ta'minlash usullarini ko'rib chiqadi. Tahlil natijalariga ko'ra, barqaror turizm va yashil infratuzilma investitsiyalari turizmning iqlim o'zgarishiga ta'sirini kamaytirish va mahalliy iqtisodiyotlarning mustahkamlanishiga yordam beradi.

Kalit so'zlar: barqaror turizm, overturizm, attraction, amenities, Transport imkoniyatlari, qo'shimcha xizmatlar

Kirish: Turizm tez rivojlanayotgan soha bo'lgani uchun, hududga sayyohlarni qayta jalb qilish uchun barqaror turizmni yanada rivojlantirish juda muhim. Turizm mantiqiy joy (destination) iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy, siyosiy, geografik va ekologik omillar kabi turli komponentlarni o'z ichiga oladi. Sayyohlar xatti-harakatlari narxlar, sifat, hudud haqidagi tasavvur, shuningdek, sayyohni o'zining shaxsiy qiziqishlari ham ta'sir qiladi. Turizm "mahsulotining" butun jarayoni ko'plab ishtirokchilar tomonidan yaratiladi.

Barqaror turizm — bu sanoat va unga oid tashkilotlarning hozirgi va kelajakda tabiiy resurslarning tiklanish va samaradorligini hisobga olgan holda, tabiiy boyliklar doirasida faoliyat yuritishi, odamlar va jamoalar, an'analar va turmush tarzlarining, sayohat tajribalarining ahamiyatini tan olishi, shuningdek, ushbu insonlar va jamoalarning mehmondo'st hududlardagi iqtisodiy afzalliklardan adolatli ravishda foydalanish huquqiga ega ekanligini tan olishdir.

Atrof-muhitni qo'llab-quvvatlash turizmning uzoq muddatli barqarorligi uchun juda muhim. Buning uchun turizm tajribasini taklif etganda, chiqindi, ifloslanish, noorganik mahsulotlardan foydalanish va *overturizm* (ortiqcha turizm) kabi omillarni hisobga olish zarur. Mahalliy jamoatchiliklar ham bunday turizmdan foydalanadi, chunki turizm rivojlanish bo'yicha qarorlar qabul qilish jarayoniga jalb qilinishi ularni inflyatsiyadan himoyalash, madaniyatini saqlash va turizm tufayli hududga keladigan daromad manbalaridan foydalanish imkonini beradi.

Ba'zi hududlarda *overturizm* kuzatiladi — bu bir joyga juda ko'p sayyohlar kelishi tufayli qo'shimcha mehmonxona va turizm faoliyatlarini qurish talab etiladi. Natijada tabiiy joylar va

resurslar sayyohlar uchun qayta yo'naltiriladi, bu mahalliy ekotizimlarga zarar yetkazadi va aholi resurslar uchun raqobatlashishga majbur bo'ladi. Shuning uchun barqaror turizm shu salbiy siklni oldini olishda yordam beradi — bu esa sanoatning rivojlanishi va g'olib bo'lishi uchun muhim ahamiyatga ega.

Asosiy qism: Barqaror turizm yo'nalishi sifatida muvaffaqiyatga erishish bir necha muhim omillarni hisobga olishni talab qiladi. Avvalo, barqarorlikni yo'nalish rivojlanishiga tatbiq etish uchun, uni faqat bir majburiyat sifatida ko'rib chiqish emas, balki yanada kengroq jarayon sifatida tushunish lozim. Barqarorlik haqidagi tushuncha "belgilangan maqsadga erishish" emas, balki "doimiy sayohat" sifatida ko'rilishi kerak. Shuning uchun umumiy maqsad va vazifalarga erishish uchun hamkorlik va sheriklik aloqalaridan samarali foydalanish muhimdir.

Yangi yondashuvlarni qo'llash uchun barcha foydalanuvchilarning ehtiyoj va nozik jihatlariga mos ravishda o'zgarish takliflarini ishlab chiqish zarur. "Qancha sayyohlarni qabul qilish mumkin?" degan savolga javob berish uchun rejalashtirish jarayonini takomillashtirish talab qilinadi. Bu jarayon ta'sir doirasini va chegaralarini aniq belgilashni talab etadi, chunki turli ekologik xususiyatlarning har xil ta'sir darajalari va foydalanish turlariga sezgirligi farqlanadi. Asosiy maqsad esa, har bir dam olish maskanida sayyohlar va mahalliy aholi tomonidan qadrlanadigan sifatlarni aniqlash va ularni saqlab qolishdir.

Turizm yo'nalishi sayyohlarni jalb qilishda muhim rol o'ynaydi. Sayyohlik yo'nalishi – bu geografik joylashuv bo'lib, u sayyohlarni jalb qilish uchun zarur bo'lgan barcha asosiy tarkibiy qismlarga ega va ularning talab hamda ehtiyojlarini qondira oladi. Sayyohlik yo'nalishi turli tarkibiy qismlardan iborat bo'lib, ular 4 A (to'rt A) tamoyili asosida tasniflanadi.

Diqqatga sazovor joylar (Attraction) – bu sayyohlarni yo'nalishga tashrif buyurishga undaydigan va jalb qiladigan omillardir. Ular sun'iy yaratilgan hamda tabiiy diqqatga sazovor joylar yoki madaniy tadbirlarni o'z ichiga oladi.

Qulayliklar (Amenities)– bu sayyohlarning yo'nalishda bo'lishi davomida zarur bo'lgan turar joy, oziq-ovqat, ko'ngilochar tadbirlar va dam olish maskanlari kabi qo'shimcha xizmatlar va infratuzilmani o'z ichiga oladi.

Transport imkoniyatlari (Access) – bu yo'nalishga yetib borish va yo'nalish ichidagi diqqatga sazovor joylarga tashrif buyurishni ta'minlovchi transport tizimining rivojlanishi va doimiy texnik xizmat ko'rsatilishidir.

Qo'shimcha xizmatlar (Ancillary) – bu sayyohlik yo'nalishida mahalliy turizm kengashi tomonidan mijozlarga va turizm sanoatiga taqdim etiladigan xizmatlardir.

Barqaror turizm atrof-muhitga, jamiyatga va iqtisodiy taraqqiyotga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan turizm shaklidir. U resurslardan oqilona foydalanish, mahalliy aholini qo'llab-quvvatlash va sayyohlik xizmatlarini uzoq muddatli barqaror rivojlantirishga qaratilgan. Ushbu jarayonda 4A tamoyili – Diqqatga sazovor joylar (Attraction), Qulayliklar (Amenities), Transport imkoniyatlari (Access) va Qo'shimcha xizmatlar (Ancillary) muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, yashil infratuzilma orqali ularning barqaror turizmga qo'shadigan hissasi ortib boradi.

Diqqatga sazovor joylar va yashil infratuzilma: Barqaror turizm doirasida diqqatga sazovor joylarning ekologik barqarorligi muhim ahamiyatga ega. Bu tabiiy manzaralar, milliy bog'lar, tarixiy yodgorliklar va madaniy meros ob'ektlarini himoya qilish orqali ta'minlanadi. Yashil infratuzilma tabiatga zarar yetkazmagan holda sayyohlar uchun qulay sharoit yaratish imkonini beradi. Masalan:

Ekoturizm hududlarida tabiatni muhofaza qilish choralari kuchaytiriladi.

Quyosh energiyasi bilan ishlaydigan axborot markazlari va yoritish tizimlari joriy etiladi. Suv resurslaridan samarali foydalanish va chiqindilarni qayta ishlash tizimlari ishlab chiqiladi.

Qulayliklar va yashil infratuzilma: Sayyohlarga qulay xizmatlar ko'rsatish barqaror tamoyillar asosida amalga oshirilishi kerak. Bu eko-do'stona mehmonxonalar, mahalliy oziq-ovqat mahsulotlaridan foydalanish va energiyani tejovchi texnologiyalarni tatbiq etishni o'z ichiga oladi. Masalan:

Yashil mehmonxonalar – qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanuvchi va chiqindilarni kamaytiruvchi turar joylar.

Organik mahsulotlar bilan ta'minlangan restoranlar – mahalliy iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlaydi va ekologik izni kamaytiradi.

Velosiped ijarasi va piyoda yurish yo'laklari – atrof-muhitga zarar yetkazmaydigan transport alternativalarini ta'minlaydi.

Transport imkoniyatlari va yashil infratuzilma: Barqaror turizmda transport tizimi muhim omil bo'lib, u ekologik toza va kam uglerod chiqindisiga ega transport vositalaridan foydalanishni o'z ichiga oladi. Yashil infratuzilma quyidagilarga asoslanadi:

Jamoat transportini rivojlantirish – avtobus va poezd tizimlarini yaxshilash orqali shaxsiy avtomobillardan foydalanishni kamaytirish.

Elektr transport vositalari va velosiped yo'laklari – sayyohlarning ekologik toza transportdan foydalanishini rag'batlantirish.

Piyodalar uchun ekologik yo'laklar va bog'lar – shaharlarda ko'k maydonlarni ko'paytirish orqali sayyohlarga qulay va xavfsiz muhit yaratish.

Qo'shimcha xizmatlar va yashil infratuzilma: Turizm sohasida qo'shimcha xizmatlar sayyohlar va turistik tashkilotlar uchun ekologik ongni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Masalan:

Ekologik turizm dasturlari va ma'lumot markazlari – sayyohlarga ekologik barqarorlik haqida tushuncha berish.

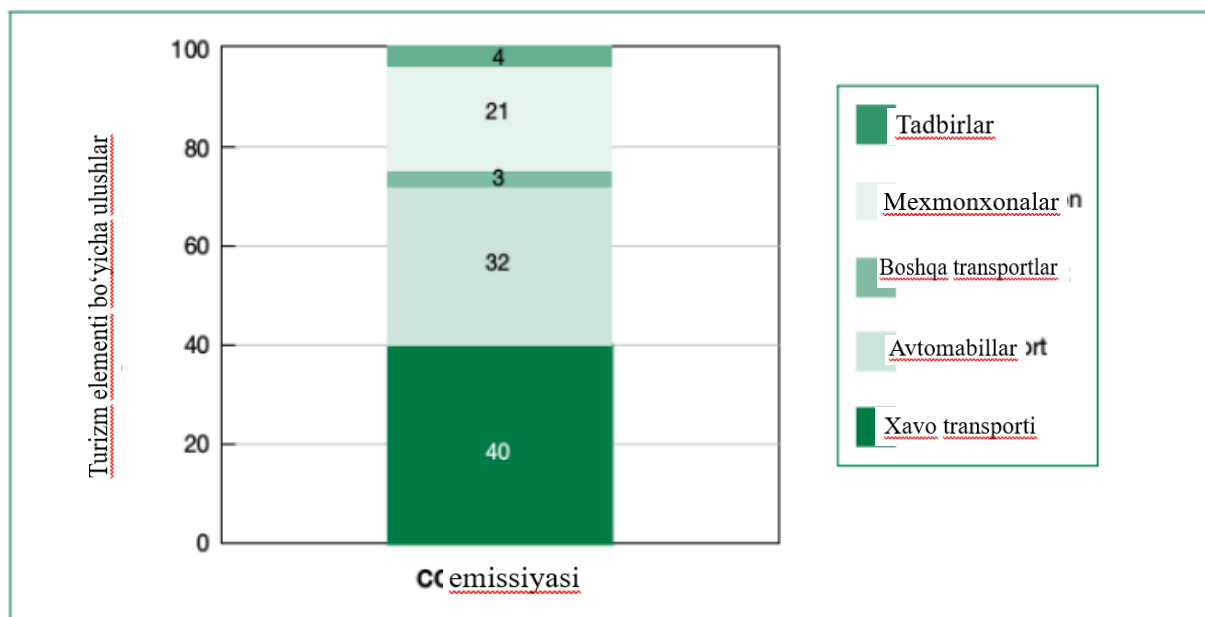
Mahalliy aholining turizmda ishtiroki – ekologik mahsulotlar va xizmatlar orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash.

Yashil sertifikatlash tizimlari – mehmonxonalar, restoranlar va turistik joylarning barqaror amaliyotlarini baholash va rag'batlantirish.

Barqaror turizm va yashil infratuzilma o'zaro bog'liq bo'lib, 4A tamoyili orqali barqaror turistik yo'nalishlarni rivojlantirishga imkon yaratadi. Ekologik ongli turizm siyosatini olib borish nafaqat sayyohlar uchun qulay muhit yaratadi, balki mahalliy hamjamiyat va atrof-muhit uchun ham ijobiy natijalar beradi. Shu sababli, yashil infratuzilmaga asoslangan barqaror turizm kelajak avlodlar uchun tabiiy va madaniy merosni asrab-avaylashning eng muhim usullaridan biri hisoblanadi.

Turizmga barqaror yondashuv orqali sayohat va uning salbiy oqibatlaridan qochish orasida muvozanat topish mumkin. Bu qiziqarli va xavfli bo'lishi mumkin, ammo bir vaqtning o'zida qondiruvchi natijalar va ajoyib g'oyalarni ham taqdim etadi. Ushbu yondashuvning afzalliklarining eng muhim tomoni — atrof-muhitni himoya qilishdir. Buning ajablanarlisi yo'q, chunki barqaror rivojlanishning asosiy maqsadi odamlar uchun yaxshiroq va barqaror kelajak yaratishdir. Unga qarshi kurashadigan global muammolardan biri — ekotizim va iqlim o'zgarishlaridir.

Bir tomondan, turizm sohasi dunyodagi eng katta iqtisodiy sohalaridan biri bo'lib, bu eng kam rivojlangan mamlakatlar uchun muhim o'rganish tajribasini yaratadi. Biroq, turizm — ifloslanish va karbon dioksid chiqindilarining asosiy manbalardan biri hamdir. Masalan, Yevropa Ittifoqi ma'lumotlariga ko'ra, turizm Yevropadagi karbon dioksid chiqindilarining asosiy sabablaridan biri bo'lib, 20% dan ortiq ifloslanish mehmonxonalar va boshqa infratuzilmalar bilan bog'liq (1-rasm).

1-rasm Yevropada turizm orqali karbon dioksid chiqindilarining asosiy sabablari²¹⁶

Yevropa Ittifoqi ma'lumotlariga ko'ra, turizm sektori karbon dioksid (CO₂) chiqindilarining asosiy manbalaridan biri hisoblanadi. Rasmda turizmga oid harakatlanish va infratuzilmalar tomonidan hosil qilingan ifloslanish ulushlari quyidagicha ko'rsatilgan:

- **Havo transporti** — 40% (eng katta ulush).
- **Yengil avtomobillar** — 32% .
- **Mehmonxonalar va boshqa infratuzilmalar** — 20% dan ortiq (motel, restoran, rekreatsion obyektlar va boshqalar).

Havo transporti butun turizmga oid CO₂ chiqindilarning deyarli **yarmini** tashkil etadi, bu global iqlim o'zgarishlariga katta ta'sir ko'rsatadi.

Mehmonxonalar va infratuzilmalar ham muhim ifloslovchi manba bo'lib, energiya iste'moli, suv foydalanish va axlat chiqindilari orqali ekotizimga bosim yaratadi.

Ushbu ma'lumotlar turizmning barqarorligi uchun challenges (qiyinchiliklar)ni anglatadi, chunki sektorning tezkor o'sishi tabiiy resurslar va atmosferaga ta'sirini oshiradi. Barqaror turizm orqali turizm keltirib chiqarishi mumkin bo'lgan muammolarni yechishga yordam beradi.

Barqaror turizm sayyohlar uchun mezbon manzilining haqiqiy va autentik tajribasini taqdim etib, uni kelgusi yillarda ham bahramand bo'lish imkonini beradi, chunki bu mas'uliyatli tarzda saqlanadi. U o'zining uchta ustuniga asoslanadi - iqtisodiy, ijtimoiy-madaniy va atrof-muhit. Iqtisodiy jihatdan, sayyoh va mezbon hamjamiyati o'rtasida ikki tomonlama muloqotni rag'batlantiradi. U mahalliy iqtisodiyotga hissa qo'shadi va bu esa kambag'allikni kamaytirishga yordam beradi. Yana, u sayyoh va mezbon hamjamiyati o'rtasida madaniy almashinuvlar va bilimlar almashinuvi bilan bog'liq bo'lib, sanoatning atrof-muhitga bo'lgan salbiy ta'sirlarini kamaytirishga yo'naltirilgan. Bu atrof-muhitni do'stona joylashish yoki transport variantlarini tanlash orqali amalga oshirilishi mumkin, bu esa ifloslanish va CO₂ chiqindilari kabi atrof-muhit omillariga yordam beradi.

Xulosa: Barqaror turizm iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik jihatdan muhim ahamiyatga ega bo'lib, uning rivojlanishi turizm sektorining uzoq muddatli samaradorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, barqaror turizm mahalliy iqtisodiyotning rivojlanishiga yordam beradi, yangi ish o'rinlarini yaratadi va mahalliy jamoalarning farovonligini oshirishga

²¹⁶ <https://www.unwto.org/tourism-statistics/tourism-statistics-database>

xizmat qiladi. Ayniqsa, yashil infratuzilma (ekologik mehmonxonalar, qayta tiklanadigan energiya manbalari, chiqindilarni qayta ishlash tizimlari) barqaror turizmga katta hissa qo'shadi.

Turizm sanoati ortiqcha ekspluatatsiya va ekologik muammolar bilan bog'liq bo'lishi mumkin, ammo barqaror turizm tamoyillarini tatbiq etish orqali tabiiy va madaniy merosni himoya qilish, resurslardan oqilona foydalanish va sayyohlar bilan mahalliy aholi o'rtasidagi ijtimoiy aloqalarni mustahkamlash mumkin.

Yashil infratuzilma transport imkoniyatlarini yaxshilash, atrof-muhitga zarar yetkazmaydigan turistik obyektlar yaratish va energiya samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, barqaror turizm siyosati orqali iqlim o'zgarishiga salbiy ta'sirni kamaytirish ham mumkin.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Yulchiyev, A. (2023). Turizm sohasida xizmatlar sifatining mohiyati va uni baholash uslubiyotining nazariy jihatlar. Science and innovation in the education system, 2(8), 64- 69. 6.
2. Yulchiyev, A. (2023). Turizm sohasida xizmatlar sifatini boshqarish jarayonlarining o'ziga xos xususiyatlari. Solution of social problems in management and economy, 2(8), 32- 38.
3. Nasriddinovna, T. O. (2024). Prospects for the growth of tourism in Uzbekistan and the use of organizational and economic methods in the management of tourist complexes. International journal of artificial intelligence, 4(07), 98-103. 8.
4. <https://www.unwto.org/tourism-data/un-tourism-tourism-dashboard>
5. <https://www.unwto.org/tourism-statistics/tourism-statistics-database>

Информационные технологии в сфере туризма: Ключевые тенденции и влияние на отрасль

Умаров Омонжон

Старший преподаватель Кокандского университета
кафедры международного туризма и экономики
umarovomonjon1994@gmail.com

Бахтиержонова Мухлисахон

студентка Кокандского университета, направление Туризм и гостиничное дело
baxtiyarjanoova_05@icloud.com

Аннотация: В научной статье исследуется влияние информационных технологий на качество предоставления услуг в туристической индустрии и анализируются различные аспекты их использования. Авторы обсуждают преимущества использования информационных технологий в туристической индустрии, а также потенциальные проблемы и риски. Предлагаются стратегии и рекомендации для эффективного использования информационных технологий в туристской индустрии.

Ключевые слова: информационные технологии, туристская индустрия, качество обслуживания, маркетинг, бронирование, резервирование, оплата, онлайн-сервис.

Введение: Информационные технологии (ИТ) прочно вошли в сферу туризма, преобразив ее способы функционирования, общения и взаимодействия между участниками отрасли. Современные туристические компании активно используют различные ИТ-инструменты для улучшения качества обслуживания, оптимизации процессов и удовлетворения потребностей современного путешественника. Давайте рассмотрим ключевые тенденции и влияние информационных технологий на сферу туризма.

Онлайн-бронирование и планирование путешествий: Интернет стал неотъемлемой частью планирования и бронирования путешествий. Сайты и приложения для онлайн-бронирования гостиниц, авиабилетов, аренды автомобилей и экскурсий предлагают путешественникам широкий выбор и удобство в использовании. Благодаря этому, путешественники могут легко сравнивать цены, читать отзывы и выбирать